

Яриш О. М.,
здобувач

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ОБ'ЄКТОМ ЯКИХ Є ІНФОРМАЦІЯ

Анотація. У статті проаналізовано норми чинного законодавства, які регулюють правовий режим інформації як об'єкта цивільних відносин. Досліджено право на інформацію, яке складається з таких правомочностей, як: правомочність користування, правомочність розпорядження та правомочність володіння. Встановлено, що термін «розпорядник» у чинному законодавстві вживається як синонім терміну «володілець». Досліджено можливість передачі права на інформацію та окремих його правомочностей від одного суб'єкта до іншого, у тому числі й у договірному порядку.

Ключові слова: інформація, об'єкт цивільних прав, право на інформацію, право власності на інформацію.

Постановка проблеми. Розбудова України як самостійної держави спричинила необхідність оновлення діючого законодавства у відповідності до існуючих суспільних відносин. Непослідовний шлях правового урегулювання правовідносин стосовно інформації як об'єкта цивільних прав призвів до значних правових колізій. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства викликає необхідність створення дієвих механізмів для врегулювання правовідносин, об'єктом яких є інформація. Тенденції на зменшення втручання держави в регулювання особистих немайнових та майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, виводить ці відносини на новий рівень. Такий підхід до врегулювання названих відносин та формування інформації як окремого об'єкта цивільних прав зумовлює актуальність подальшої наукової розробки окресленої проблематики.

У зв'язку з непослідовністю нормативного регулювання відносин, об'єктом яких є інформація, у чинному законодавстві одночасно закріплюються різні концептуальні підходи до розуміння інформації як об'єкта цивільних прав.

Застосування законодавцем конструкцій відносин права власності до інформації як об'єкта цивільних прав не забезпечило виконання поставленої мети. Законодавець, застосовуючи метод юридичної економії для врегулювання зазначених відносин, не врахував відмінності між юридично важливими властивостями інформації та іншими матеріальними об'єктами цивільних прав, на які поширюється право власності. Це призвело до неоднозначного тлумачення та застосування норм права, регулюючих відносини щодо інформації. Подальші намагання скорегувати недоліки поширення концепції права власності на інформацію призвели до виникнення нової юридичної категорії «права на інформацію», що у свою чергу призвело до конкуренції між нормативно-правовими актами з різними концепціями.

Досліджуючи, узагальнюючи та аналізуючи цивільно-правове регулювання інформації, вважаємо за доцільне, звернути увагу на: з'ясування сутності різних підходів до регулювання інформації як об'єкта цивільних прав; визначення змісту, який

законодавець вміщує в таких підходах; узагальнення стану урегульованості відносин, об'єктом яких є інформація.

Дослідженням цієї проблеми займалися такі науковці, як: А.І. Марушак, О.В. Кохановська, О.О. Кулініч, Є.В. Петров, Б.М. Гоголь, Ю.О. Гелич, А.Г. Дідук та інші.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства та юридичної літератури з'ясувати основні проблеми правового регулювання цивільних відносин, об'єктом яких є інформація.

Об'єктом дослідження є цивільні відносини, що виникають з приводу інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законом України «Про інформацію» у першій редакції було закріплено право громадян України на інформацію та закладено правові основи інформаційної діяльності [1].

Приєднавшись до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод було закріплено та створено передумови для подальшого розвитку права на інформацію та інших прав, які є складовими частинами цього права. Так, у статті 10 Конвенції проголошується, що кожна особа має право на свободу поглядів. У свою чергу право на свободу вираження поглядів включає в себе право на свободу, право дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію, ідеї, за умови дотримання нейтральності органами влади. Також цією статтею передбачаються особливості умов та обмежень цього права та їх цільова направленість [2].

Велике значення для правового регулювання відносин, об'єктом яких є інформація, має також Загальна декларація прав людини, яка передбачає право кожної людини на свободу переконань і на вільне вираження своїх поглядів (право на вільне вираження своїх переконань, право на вільний пошук і розповсюдження інформації та ідей за допомогою будь-яких засобів) [3].

Слід зазначити, що ст. 34 Конституція України проголошує право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб, у залежності від бажання людини, що створює фундамент для всього законодавства [4].

Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), у свою чергу, передбачається правове регулювання особистих немайнових прав, об'єктом яких є інформація, у тому числі право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [5].

Повертаючись до концепції першої редакції Закону України «Про інформацію», ст. 38 встановлювала право власності на інформацію як врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією. Тріада правомочностей права власності на інформацію передбачала, що суб'єкти права власності можуть мати як одночасно всі правомочності стосовно інформації, так і окремі з них, тобто інформація може бути як об'єктом права власності в цілому, а

також і окремо об'єктом володіння, користування або розпорядження.

Натомість, існує й інша концепція, яка базується на тому, що на інформацію не можна поширювати право власності.

Після визначення в ЦК України інформації як об'єкта цивільних прав, паралельно з ним діяв спеціальний нормативно-правовий акт, а саме Закон України «Про інформацію», яким встановлювалось, що інформація може бути об'єктом товарних відносин, що регулюються цивільним та іншим законодавством, у якому було сформульовано, що інформація як товар може бути представлена у формі інформаційної продукції, що являє собою матеріалізований продукт інформаційної діяльності. Такий продукт виробляється з метою забезпечення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій та інформаційні послуги, якими втілюється у встановленій законом формі інформаційної дії з доведення інформаційної продукції до споживачів для забезпечення їх інформаційних потреб.

Також цей Закон встановлював, що підставами для утворення права власності на інформацію є договори на створення інформації з використанням власних коштів чи шляхом застосування своїх сил, або договори, у яких обумовлювалися положення переходу права власності на інформацію. Крім того, Законом України «Про інформацію» інформацію розділено за змістом на види, кожен з яких має свій правовий режим, що встановлюється спеціальним законом.

Одним з таких видів є статистична інформація. Спеціальним законом, який містить норми, що врегульовують відносини, об'єктом яких є цей вид інформації, є Закон України «Про державну статистику», який був прийнятий у першій редакції від 17 вересня 1992 року [6]. Цей Закон передбачав поширення права власності на інформацію та надання на платній основі юридичним особам і громадянам статистичної інформації, за винятками встановленими законодавством. Тобто законом передбачалася можливість обороту статистичної інформації та представлення її в якості товару.

Законом України від 16 жовтня 2012 року № 5463-VI було викладено частину першу ст. 23 в такій редакції: «Статистична інформація, отримана у процесі державних статистичних спостережень, а також первинні дані, отримані в процесі проведення інших статистичних спостережень, є державною власністю, що знаходиться в оперативному управлінні органів державної статистики, які володіють, використовують і розпоряджаються цією статистичною інформацією...» [7].

Тобто навіть після відмови законодавця від поширення інституту права власності на інформацію в Законі України «Про інформацію» у новій редакції законодавець продовжив поширення права власності на інформацію, у цьому випадку на окремий її вид. Слід зазначити, що законодавець поширює на статистичну інформацію саме норми інституту права власності з існуючою тріадою правомочностей (правом володіння, правом використання і правом розпорядження).

Слід зазначити, що Законом України від 27 березня 2014 року № 1170-VII [8], який повинен був усунути колізії в законодавстві, які виникли після відмови від поширення права власності на інформацію, запропонована така юридична категорія, як «право на інформацію».

Іншим важливим видом інформації є науково-технічна інформація, правовий режим якої встановлюється нормами Закону України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року [9]. Стаття 6 Закону України «Про науково-технічну інформацію» передбачала до прийняття Закону України від 27 березня 2014 року № 1170-VII, що науково-технічна інформація є об'єктом права власності.

Слід звернути увагу, що зараз цей Закон містить у собі норми, що регулюють цивільний оборот науково-технічної інформації. Це впливає з представлених у ст. 6 цього Закону норм, які врегульовують договірні відносини стосовно створення науково-технічної інформації своїми силами і за свій рахунок, а також договірні відносини стосовно переходу права на інформацію до іншої особи.

Цивільний оборот включає поняття товарного обороту. Закон України «Про науково-технічну інформацію» прямо передбачає, що науково-технічна інформація є об'єктом товарних відносин, а відповідно, цей вид інформації бере участь у цивільному обороті. Законом України від 27 березня 2014 року № 1170-VII законодавець відмовився від поширення права власності на науково-технічну інформацію, віддавши перевагу застосуванню такої юридичної категорії як «право на інформацію».

Також слід зазначити, що ч. 2 та ч. 4 ст. 6 зазначеного Закону передбачена можливість переходу права на інформацію до інших суб'єктів цивільних прав до іншої особи та держави. Як відомо, перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта до іншого є правонаступництвом. У свою чергу, правонаступництво складає основу цивільного обороту. Також слід зазначити, що можливість переходу в порядку правонаступництва тільки майнових прав та обов'язків.

З вищеприведеного можна прийти до висновку про встановлення законом норм врегульовуючих оборотоздатність цього виду інформації. А застосувавши такий науковий метод дослідження як індукція, можна стверджувати про здатність права на інформацію переходити від одного суб'єкта до іншого та про майновий характер цього права.

Зауважимо, що право власності на інформацію, крім зазначених вище, зберігається в значній кількості нормативно-правових актів.

Нині існує колізія щодо поширення норм інституту права власності на інформацію в низці законів. Закон України «Про інформацію», який є загальним нормативно-правовим актом, не передбачає поширення норм інституту права на інформацію, у той час як спеціальними нормативними правовими актами є закони, якими встановлюються спеціальні правові режими різних видів інформації та інформації з різними режимами обмеження доступу. Міністерством юстиції України у листі від 26 грудня 2008 року № 758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» зазначено, що у випадку виникнення розбіжностей між загальними і спеціальними нормативно-правовими актами більший пріоритет буде мати спеціальний, за умови його не скасування пізніше виданим загальним актом [10]. Тобто навіть застосувавши правило «спеціального закону» для усунення правових колізій, у результаті ми отримуємо, що над всіма вище переліченими законами, у яких зберігався режим поширення на інформацію права власності, пріоритет мав Закон України «Про інформацію», так як відмова від концепції поширення права власності на інформацію була зроблена в 2011 році. Тобто закон у новій редакції був викладений пізніше інших законів, які зберігали цю концепцію, за винятком Закону «Про статистику». Стаття 23 цього Закону, яка має назву «Право власності на статистичну інформацію» була викладена в новій редакції відповідно до Закону України № 5463-VI від 16 жовтня 2012 року та зберігала право власності на інформацію в складі всіх правомочностей, а саме: володіння, використання і розпорядження. Цей правовий режим зберігався до прийняття Закону України від 27 березня 2014 року № 1170-VII.

Норми Закону України «Про доступ до публічної інформації» встановлюють конструкцію «володіння інформацією». Але

укладачі науково-практичного коментаря до Закону України «Про доступ до публічної інформації» зазначають, що термін «володіння» у преамбулі та інших нормах закону являє собою не правомочність, яка є складовою тріади права власності, а характеристику фактичного стану, а саме факту контролю суб'єкта над певною інформацією як нематеріальним об'єктом. Інша конструкція «розпорядження інформацією» розглядається як синонім «володіння інформацією», «контролювання інформації» [11].

Законом України від 27 березня 2014 року № 1170-VII внесено зміни до низки законів, які продовжували зберігати право власності на інформацію. У цих змінах можливо прослідкувати концепцію, яка запропонована законодавцем, – відмови від поширення права власності на інформацію.

У Законі України «Про науково-технічну інформацію» замінено право власності на науково-технічну інформацію на конструкцію «Права на науково-технічну інформацію», залишивши при цьому договірні підстави виникнення права на науково-технічну інформацію. Ця ж тенденція зберігається в змінах, внесених Законом України від 27 березня 2014 року № 1170-VII до Закону України «Про інформаційні агентства», Закону України «Про державну таємницю» (у цьому законі розділяються конструкції «володіння секретною інформацією» та «власності на матеріальний носій з секретною інформацією», тобто законодавець поширює право власності тільки на матеріальний носій), Законі України «Про державну статистику», Законі України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» [12; 13; 14]. Слід зазначити, що в Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» запропоновано визначення терміну «володілець інформації» як фізичної або юридичної особи, якій належать права на інформацію та, відповідно, термін «власники інформації» замінено на «володілець інформації» [15].

Повертаючись до поняття «право на інформацію», вважається за доцільне зазначити, що чинним Законом України «Про інформацію» ст. 5 передбачено право на інформацію, яке включає тетраду правомочностей: одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації. Варто зазначити, що законодавець відмовився від права власності на інформацію у зв'язку з тим, що право власності є об'єктом речового права, а інформація не має речової природи. Так як відповідно до ЦК України річчю є об'єкт, предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Висновки. На підставі загального синтезу отриманих результатів, ми можемо прийти до таких висновків:

1. Право на інформацію складається з таких правомочностей, як: правомочність користування, правомочність розпорядження, правомочність володіння, де правомочність володіння вказує на належність інформації суб'єкту правовідносин.

2. Термін «розпорядник» у чинному законодавстві вживається як синонім терміну «володілець».

3. Можливість передачі права на інформацію від одного суб'єкту до іншого.

4. Договір може бути підставою для передачі права на інформацію.

5. Можливість передачі як всього права на інформацію, так і окремих правомочностей права на інформацію.

Література:

1. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13 / № 32. – 2006. – Ст. 270
3. Загальна декларація прав людини // Голос України. – 2008. – № 236. – Ст. 141
4. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
5. Закон України «Про державну статистику» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – Ст. 608.
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів» // Офіційний вісник України. – 2012. – № 93. – Ст. 3767.
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» // Офіційний вісник України. – 2014. – № 33. – Ст. 874.
8. Закон України «Про науково-технічну інформацію» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
9. Міністерство юстиції України у своєму листі від 26.12.2008 № 758-0-2-08 19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» // Все про бухгалтерський облік. – 2009. – № 23. – Ст. 41.
10. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 1491.
11. Закон України «Про інформаційні агентства» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.
12. Закон України «Про державну таємницю» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.
13. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 58
14. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

Ярыш А. М. Правовое регулирование гражданских правоотношений, объектом которых является информация

Аннотация. В статье проанализированы нормы действующего законодательства, регулирующие правовой режим информации как объекта гражданских отношений. Исследовано право на информацию, которое состоит из следующих правомочий как: правомочие пользования, правомочие распоряжения, правомочие владения. Установлено, что термин «распорядитель» в действующем законодательстве употребляется как синоним термина «владелец». Исследована возможность передачи права на информацию и отдельных его правомочий от одного субъекта к другому, в том числе и в договорном порядке.

Ключевые слова: информация как объект гражданских прав, право на информацию, право собственности на информацию.

Yarysh A. Legal regulation civil relations, the object of which is information

Summary. This article analyzes current legislation that regulate the legal regime of information as a civil relationship. We study the right to information, which consists of such powers as the legality of use, entitlement order, the entitlement of ownership. It was established that the term «manager» in the current legislation is used as a synonym for the term «holder». The possibility of transfer of right to information and some of its powers from one entity to another, including to contractually.

Key words: information as an object of civil rights, right to information, ownership of information.